

**ГРАБЕВИНСКА
ДЕЛАТНОСТ
БЕОГРАДА
У ПЕРИОДУ
ОД 1944.
ДО 1964.
ГОДИНЕ**

Сагледати шта је све урађено и изграђено у Београду за протеклих 20 година — значи упоредити затечено стање из 1944. године са садашњим стањем. Даље, то још значи уочити услове под којима се изграђивао Београд до 1944. године, па их упоредити са условима насталим после његовог ослобођења из фашистичког ропства.

Одувек је Београд био један од главних циљева свих освајачких војски, које су се кретале из Европе у Азију или обратно, зато што се налази на раскршћу важних стратегијских комуникација. Београд је служио као одбрамбени центар против продирања на југ и исток, или као полазна база за надирање на север и запад. Много пута он је претваран у крваво ратиште, рушен и поново обнављан. Београд је у току тих многобројних и сложених збивања од римског логора постао средњовековна тврђава, да би у новије доба, у току борбе између упорно одржаваног турског феудализма и напредније и развијеније Европе прелазио из руке у руку и постајао час европски, час оријенталски, турски град.

Судбина Београда, нарочито после Косова, чврсто је везана за судбину Србије. Он је са њом падао у ропство и ослобађао се, био паљен, пустошен и рушен, али се увек, као и Србија, дизао и обнављао.

Историја Београда је део историје Србије и Југославије, јер у периоду стварања националне српске државе Београд, као њен главни град, постаје средиште упорне и доследне борбе за национално ослобођење, а већ крајем XIX и почетком овог столећа постаје и средиште социјалног ослобођења. Он се и поред јаког реакционарног притиска владајуће буржоазије претвара у једну од тврђава великог и снажног југословенског

покрета за националну и социјалну равноправност и најшира демократска права свих народа Југославије.

Београд је у предвечерје другог светског рата показао да је југословенски народ против нацистичко-фашистичке инвазије и рата а за одржавање мира међу народима. Београд је 27. марта 1941. године проговорио револуционарно и јединствено, а преко њега проговорила је и читава Југославија. Он је првих дана народноослободилачког рата био и седиште ЦК КПЈ и Главног (Врховног) штаба ПОЈ. У Београду је донета велика одлука о дизању народа Југославије на устанак против окупатора — историјска одлука коју је друг Тито као врховни командант и секретар Партије саопштио нашим народима.

Београд је у току устанка и читавог народноослободилачког рата у посебним и веома тешким условима окупације дао свој велики допринос ослобођењу југословенских народа, а у току борби за ослобођење Београда његово становништво се храбро понело.

Друг Тито, у свом првом говору у ослобођеном Београду каже: „Београд, наш главни град Југославије, тек од сада заиста постаје главни град свих Јужних Словена, град који ће волети сви народи Југославије, град за који су проливали крв сви синови Југославије. Одавде, из Београда, треба да зраче оне идеје водиље које су нас носиле кроз све тешке дане — идеје братства и јединства, идеје велике, сретније Југославије.”

Ове речи друга Тита нашле су пуну потврду у даљем развоју и изградњи Београда. У Петогодишњем плану развитка града Београда у годинама 1947—1951, при постављању основних задатака, наводи се да Петогодишњи план развитка народне привреде ФНРЈ у годинама 1947—1951. предвиђа да „треба извршити опсежне радове на реконструкцији и изградњи Београда и оспособити га за вршење задатака главног града као политичког, привредног и административног центра.”

Анализирајући извршење основних задатака о развоју града Београда у периоду 1947—1951. и других постављених задатака за претходни и наредни период, добијамо слику о грађевинској делатности од 1944. до 1964. године и слику о постигнутим резултатима и изградњи Београда за протеклих 20 година, после његовог ослобођења.

Ако упоредимо све резултате са затеченим стањем после другог светског рата, можемо закључити да ће Београд најзад постати велики милионски град. У насталим условима социјалистичке изградње реализоваће се оно што је Београду одредила историја и његов изванредно повољан географски положај. Београд ће и даље представљати северне вратнице Балканског полуострва, источног дела Средоземног мора и Мале Азије. Као северна тачка уздужне балканске артерије и даље ће бити главна капија Средње Европе за Балканско полуострво, а када се продужи водени пут према југу, Београд ће лежати на месту укрштања не само најважнијих копнених него и водених путева.

1. О ГЕНЕРАЛНОМ ПЛАНУ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ И ИЗГРАДЊЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Осликати постигнуте резултате за протеклих 20 година, значи:

- 1) Истаћи затечено стање и потребу за израдом генералног плана реконструкције и изградње града Београда;
- 2) дати потребне податке о стамбеној изградњи и пратећим објектима уз ову изградњу, а посебно о новоподигнутим насељима;
- 3) набројати значајније објекте изграђене после рата, а посебно се задржати на изградњи Новог Београда;

4) најзад, то значи говорити о развоју и постигнутим капацитетима за пројектовање;

5) о индустријској производњи грађевинских материјала на подручју града Београда;

6) о грађевинској оперативи и о грађевинском занатству.

У даљем излагању износићемо податке за које смо сматрали да су значајни, а које нам је пружила расположива документација.

Изградити 1,700.000 m² нове стамбене површине, у вредности од 3,5 милијарди динара, у периоду 1947—1951. год., и још низ других објеката — захтевало је претходно ново решење урбанистичких основа Београда. Нови генерални урбанистички план града Београда није био готов иако су већ 1945. године прикупљени подаци за његову израду. Ово се одразило на темпо изградње, јер је нови урбанистички план усвојен тек 11. IV 1950. године, а у току његове израде требало је решавати и хитне текуће задатке.

У току даљег излагања о изградњи Београда указаћемо на карактеристике новог урбанистичког плана у односу на затечено стање, а овде дајемо најопштију слику.

Почетком 1940. године шири грађевински рејон (без воде, острва, Земунa и Панчева) има 5.813,9 ха, од којих отпада на ужи рејон 3.116 ха. Укупно је подигнутих зграда преко 16.000, од чега је било 1850. године 720 зграда, 1900. године 5.692 зграде, 1925. године 9.072 а 1939. године 14.791 зграда. Од 1919. до 1939. године, после првог светског рата за 20 година је подигнуто око 8.000 приватних зграда у вредности од преко 4 милијарде динара.

Изградња ових зграда се одвијала по жељама и навикама становника. У монографији о Београду коју је издао Балкански институт 1940. године, када се говори о спољнем лику Београда каже се: „Притичући из варошице и са села, с навиком да имају сопствену кућицу и башту, нови становници Београда бежали су од центра тражећи јевтина имања и више слободе у зидању, и тако протегли Београд ван грађевинског рејона у свим правцима. Нагло подизање зграда, диктовано социјалним и економским условима, наишло је на празнине у административним прописима, застарелим и непотпуним...”

„Терени с друге стране Саве и Дунава ниски су, мочварни и долећима су представљали легло инсеката штетних по здравље. Ова земљишта сад се мелиорирају, асанирају и насипају и по завршеним радовима добиће се 80 хектара земљишта за искоришћавања. Тиме ће се омогућити и подизање Београда на левој обали Саве...”

Значи, Београд је после првог светског рата изграђиван тако рећи без плана. Највећи део града грађен је збијено, са изломљеним уским улицама, без јасно повучених главних саобраћајних праваца. Он нема потребан приступ Сави и Дунаву, нема право пристаниште, које би могло да прими развијену нашу и страну пловидбу Дунавом.

У центру Београда оно што је било изграђено није урађено добро. Високе и чврсте зграде које су грађене у то време, због шпекулације земљиштем уске су, косо положене према улицама и неправилног облика, а разбацане по Београду. Ово данас отежава реконструкцију и планску изградњу, а нарочито планско оформљавање до краја изграђених блокова.

С друге стране, на периферији Београда изграђен је велики број лоших стамбених зграда, добрим делом правих страћара. Створена су примитивна и хигијенски веома лоша насеља, као што су Јатаган-мала, Прокоп и друга, чија ликвидација представља посебан проблем Београда.

Београд је, могло би се рећи, пред други светски рат носио у себи обележја и модерног и заосталог града у исто време.

Такав Београд, послератном планском изградњом из дана у дан добија све више контуре будућег милионског града, добија лик главног града Југославије, какав је постављен Генералним урбанистичким планом. А „оно што је у Генералном урбанистичком плану најважније и највредније јесте његова основна концепција о граду на дивним уређеним обалама двеју великих река и једног језера, о једном јединственом граду на левој и десној обали Саве, о граду са пространим булеварима у равници између динамичких градских делова на гребенима старог Београда и Бежаније, о граду са много сунца и ваздуха, зеленила и живих тргова“.*)

2. О СТАМБЕНОЈ ИЗГРАДЊИ

Потражња станова у Београду, после ослобођења у наредних 20 година, из дана у дан је расла, тако да је оскудица у становима достигла размере које су у нескладу са степеном развоја грађевинарства и читаве економике града. Због овога стамбена изградња је постала трајан и дугорочан проблем.

Разлози за овакво стање стамбеног фонда, односно за створену стамбену кризу, су следећи:

1. Прираштај становништва у периоду између два рата био је врло јак и знатно интензивнији од стамбене изградње. Ово је поред изградње страћара, и стварања „мала“ на периферији града, проузроковало и пренасељеност.

2. У другом светском рату страдало је око 30% стамбеног фонда Београда, а за време рата био је велики застој у грађењу станова.

3. Најзад, Београд као главни град СР Србије и СФРЈ привлачио је велики број становника, па је ово допринело и повећању укупног прираштаја становника, у односу на прираштај пре овог рата.

Ради увида у наглу и скоковиту урбанизацију града Београда дајемо табеларно сређене податке о прираштају становника града у таблицама рој 1 и 2.

Преглед прираштаја становника града (стално становништво)

Таблица бр. 1

Датум пописа (година)	Укупан бр становника	Прираштај изме- ђу два пописа број	Просечан год. прираштај	
			број	стопа
1900.	86.577	—	—	—
1910.	102.640	16.063	1.606	1,57
1921.	133.856	31.216	2.838	2,12
1931.	271.768	137.912	13.791	1,97
1948.	370.895	99.127	5.831	1,50
1953.	443.991	73.096	14.619	3,30
1957.	498.193	54.202	13.551	3,68
1961.	598.346	100.153	25.038	4,18

* Из чланка арх. Александра Ђорђевића, Генерални урбанистички план, „Привредни преглед“ од 20. X 1959.

Преглед послератног прираштаја становника*
(у % од укупног броја)

Таблица бр. 2

Године	Укупан прираштај	О д т о г а	
		природни	механички
1947.	24.000	18,5 %	81,5 %
1948.	19.000	22,6 %	77,4 %
1949.	20.000	31,2 %	68,8 %
1950.	21.000	31,5 %	68,5 %
1951**)	2.000		
1952.	12.000	51,4 %	48,6 %
1953.	22.000	50,1 %	49,9 %
1954.	18.000	33,2 %	66,8 %
1955.	23.000	23,5 %	76,5 %
1956.	23.000	21,0 %	79,0 %
Просек за 10 година	18.400	29,5 %	70,5 %

Поређењем података из таблица бр. 1 и бр. 2 са подацима о прираштају становника у другим европским главним градовима лако се закључује да овако велику урбанизацију не познаје готово ниједан од градова у Европи, где су индустријализација и формирање градова углавном завршени.

У Београду је тај процес почео свршетком првог светског рата, а поготову после другог светског рата, када доживљава наглу урбанизацију.

Како се одвијала стамбена изградња и колико је она заостајала за потребама до 1957. године, види се из података датим у таблицама бр. 3 и бр. 4.

Таблица бр. 3

Година изградње	Број станова		Број становника*** у хиљадама	Број нових станова на 1.000 становника	Нови станови у процентима од укупног броја станова
	Постојећи	Ново- саграђени			
1946.	98.814	429	342	1,5	0,4
1947.	98.003	1.189	366	3,3	1,2
1948.	101.431	3.488	385	8,9	3,4
1949.	104.002	2.571	405	6,3	2,5
1950.	105.358	1.356	426	3,2	1,3
1951.	106.738	1.378	428	3,2	1,3
1952.	107.702	966	440	2,2	0,9
1953.	108.910	1.208	462	2,6	1,1
1954.	110.785	1.875	480	3,9	1,6
1955.	113.038	2.080	503	4,1	1,9
1956.	115.118	1.926	526	4,0	1,4

* Сталном становништву додати су и „привремено присутни“ који траже смештај у станове.

** Услед реорганизације државне управе дошло је до већег иселења него усељења у град.

*** Видети примедбе у табlici број 2.

Таблица бр. 4

Година	Потребан број станова за покривање прираштаја	Саграђено станова	Мање саграђено од потребе	
			Број	%
1947.	6.000	1.189	4.811	78,2
1948.	4.750	3.428	1.322	27,8
1949.	5.000	2.571	2.429	48,3
1950.	5.250	1.356	3.894	74,2
1951.	500	1.376	* 878	—
1952.	3.000	966	2.038	65,5
1953.	5.500	1.208	4.292	79,7
1954.	4.500	1.875	2.625	58,03
1955.	5.600	2.080	3.520	63,0
1956.	5.600	1.926	3.674	65,5
Укупно:	45.700	18.999	26.701	58,3

При коришћењу података из таблица бр. 3 и 4 треба још узети у обзир следеће:

— да се у периоду од 1944. до 1946. године број становника повећао за 62.000, док је у том периоду саграђено само 426 нових станова, а обновљен је 5.601 стан;

— да су подаци у табели бр. 4 срачунати на основу обрачунавања 4 лица у стану; а да би се могао прихватити и обрачун са 3 лица у стану, с обзиром на стање изграђених и постојећих станова. У овом другом случају уместо 26.701 стан изашло би да је мање саграђено 36.643 стана. То би значило да је крајем 1956. године задовољена потреба у становима само са 30% уместо срачунатих 58,3%.

Сагледајући овако стање стамбене кризе Народни одбор града је Одлуком о општим условима и програму стамбене изградње и о економичнијој изградњи стамбених зграда и станова поставио одређену политику рационалне стамбене изградње на ужем подручју града, за период до краја 1961. године.

У оквиру предузетих мера посебно се истиче: оспособљавање грађевинске оперативе да може да преузме крупне задатке; оспособљавање индустрије грађевинског материјала да може да производи елементе за уграђивање; као и опремање грађевинског занатства механичким алатом. После 1956. године у Београду долази до повећања броја запослених у грађевинарству; побољшава се састав радне снаге већим бројем квалификованих и висококвалификованих радника. Индустрија материјала за грађење, која представља важан фактор на путу ка индустријском начину грађења, употпуњава се новим капацитетима за производњу термопластичних подова, гипсаних елемената, плоча од трске и низа других производа. Све више се употребљавају нови материјали, као што су армирани шупљи глинени производи, префабриковани елементи од армираног или преднапрегнутог бетона, већи зидни елементи итд. О развоју грађевинарства биће речи у посебном поглављу, па овде само истичемо да су велика улагања у изградњу станова, са једне стране, и процес интеграције и специјализације у грађевинарству, са друге стране, озбиљно допринели бржој стамбеној изградњи.

Међутим, темпо стамбене изградње у периоду од 1957. до 1964. године, приказан у табели бр. 5, није био довољан да се у потпуности реши стамбени проблем у Београду. Укупан годишњи прираштај становника у

Београду, у том временском периоду, захтевао је већи број новоизграђених станова него што је завршавано у току године, а требало је надокнадити још оно, што није саграђено у временском периоду одмах иза другог светског рата.

Таблица бр. 5

Година	Број становника (у хиљадама)	Укупан прираштај	Потребан број станова за покриће прираштаја	Саграђено станова	У току изградња станова
1957.	517	19.000	4.750	2.567	4.331
1958.	542	25.000	6.250	3.311	5.529
1959.	587	25.000	6.250	4.788	7.432
1960.	592	25.000	6.250	5.343	8.957
1961.	619	27.000	6.750	5.295	11.542
1962.	641	22.000	5.500	7.329	13.077
1963.	666	25.000	6.250	7.512	14.360
1964.	700	32.000	8.000	8.502	
		Свега:	50.000	44.647	

Све то не умањује стварно постигнуте резултате у стамбеној изградњи који су значајни. Ради бољег сагледавања ових резултата истичемо:

1. да је за првих 12 година (од 1945. до 1957. год.) после ослобођења Београда, поред обнове оштећених станова, саграђено нових 19.428 станова, што у просеку даје 1.619 станова годишње, и

2. да је за наредних 8 година (од 1957. до 1964. год.) изграђено нових 50.000 станова, што представља просек од 6.250 станова годишње. Овакв темпо стамбене изградње, ако и даље буде у приказаном порасту, омогућиће брзо и сигурно решавање још нерешених стамбених проблема.

Сагледати постигнуте успехе у стамбеној изградњи значи видети нова стамбена насеља на Новом Београду, Бановом брду и Карабурми, где се и даље наставља интензивна изградња станова. При томе не треба изоставити успехе на уређењу појединих блокова у граду, што је посебно допринело лепшем изгледу града.

3. ИЗГРАДЊА НОВОГ БЕОГРАДА

Истаћи крупне резултате у изградњи Београда, од 1944. до 1964. године, значи посебно говорити о изградњи Новог Београда.

„Нови Београд повезује Земун и стари Београд у јединствену урбанистичку целину. Река Сава, историјска граница и периферија којој је Београд окренуо леђа, изградњом Новог Београда постаје централни мотив и фактор за формирање лика целог града, а посебно Новог Београда. У Генералном плану Нови Београд је третиран као нови центар Београда у коме ће се изградити знатан број најзначајнијих јавних објеката главног града. По уклањању железничке станице, изградњом објеката и шеталишта поред реке, стари Београд ће „сићи“ на обалу и окренути своје лице реци и Новом Београду. Другу страну реке, леву конжавну обалу оживеће градско ткиво Новог Београда архитектонским облицима и освежити је парковима”.

Кад се изгради Нови Београд по Генералном плану, он ће обухватити око 1.032 хектара површине за изградњу станова, за приближно 250.000 становника. На територији сваке стамбене заједнице, са приближно 10.000 становника, постојаће поред станова и сви пратећи објекти (школе,

социјалне и здравствене установе, дечје установе, трговине, ресторани, читаонице, спортски терени и игралишта итд.).

Око 900 хектара површине заузеће индустрија, и то чиста индустрија без агресивних отпадних гасова, одвојена од стамбене зоне насипом железничке пруге и широком траком зеленила. У овој зони се налази и термоелектрана — топлана, која ће снабдевати Нови Београд и топлотном енергијом за грејање.

Око 400 хектара површине заузеће јавно градско зеленило и спортски терен, што ће допунити недостатак оваквог зеленила у старом граду.

Око 600 хектара водене површине река и језера служиће потребама града, јер ће се регулацијом Дунава велико Ратно острво спојити превлаком са копном и на тај начин од проширеног рукавца Дунава формирати велико Београдско језеро, у самом центру града.

У Новом Београду формираће се три велика трга. Свечани манифестациони трг испред зграде Савезног извршног већа, који ће служити као место за одржавање парада, манифестација, зборова и великих скупова. Саобраћајни трг пред железничком станицом и централни трг, који ће бити средиште културног и забавног живота града, пријатно шеталиште и боравиште грађана у слободним часовима.

Уместо да описујемо даље шта ће се све изградити у Новом Београду, по Генералном плану, навешћемо шта је од тога урађено и изграђено до краја 1964. године.

У првим годинама после рата, омладинске радне бригаде из целе земље са одушевљењем су улагале своју снагу и напоре на великом радилишту које је тада отворено на Новом Београду. У том периоду изграђено је насеље „Тошин бунар” и комплекс студентских домова, који одговарају тадањим условима и могућностима грађења.

Започета изградња у 1947. години прекинута је због општих услова привредног развоја земље да би се наставила 1956. године интензивнијом изградњом.

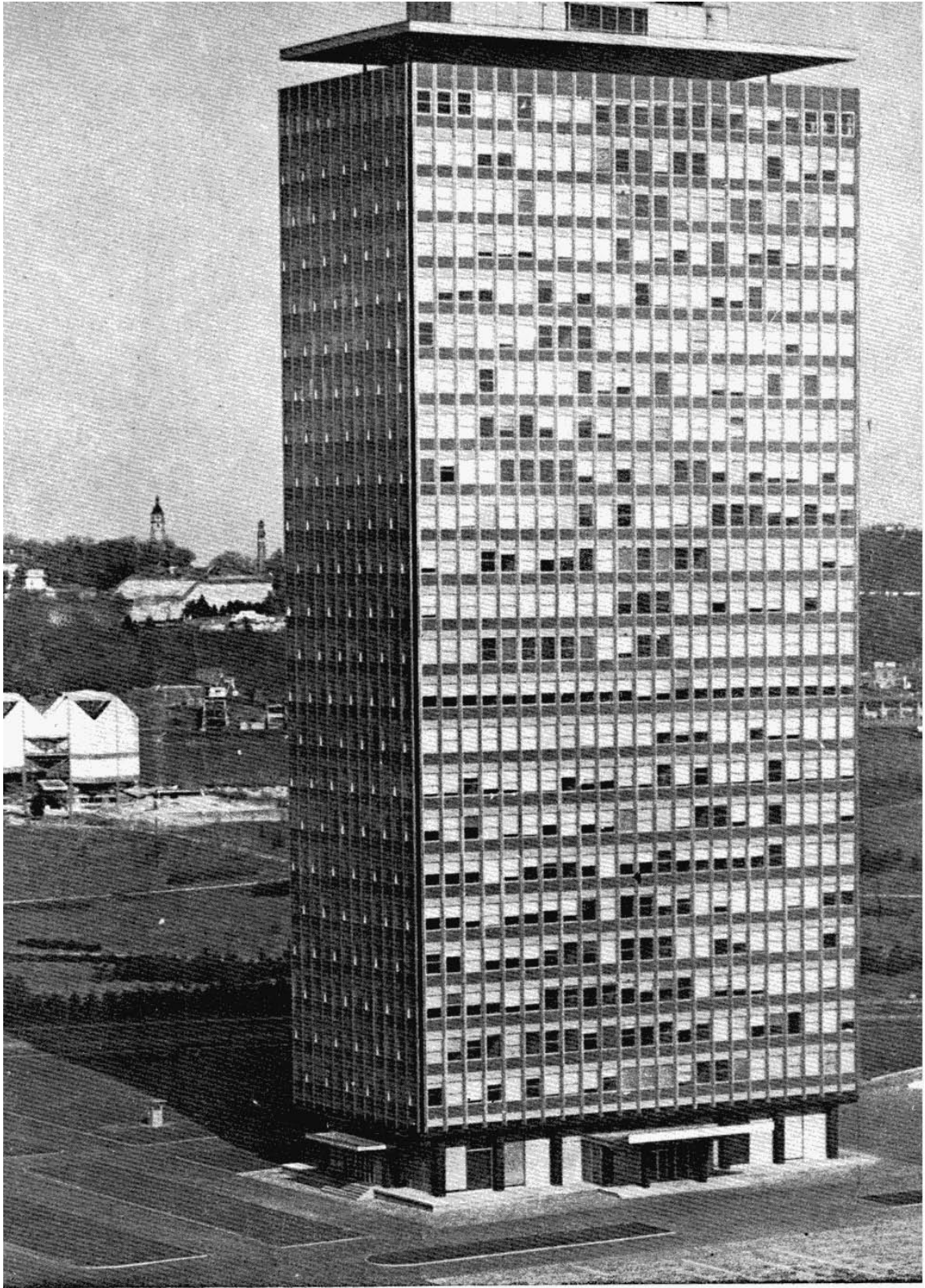
Од 1956. године па до краја 1964. године изведени су обимни радови, од којих неке наводимо.

Од укупно потребних 23 милиона m^3 песка, насуто је 13 милиона m^3 . На овај начин су обезбеђени терени за изградњу стамбених и јавних објеката, саобраћајница, канализације, водовода, електричне, топловодне и ТТ-мреже и других објеката. Песак се помоћу багера-рефулера из Саве и Дунава преко система пумпи и цевовода пребацује на терен Новог Београда, који је низак или мочваран. Овако насутог терена има око 400 хектара.

Култивисано је и покривено зеленилом преко 200 хектара слободне површине. Урбанистичким планом је предвиђено да 2/3 територије Новог Београда буде озелењено. До сада се у том смислу изграђује Парк пријатељства, зелене површине око Савезног извршног већа, извршено је пошумљавање око 90 хектара на Бежанијској коси у склопу подизања парк-шуме, врши се озелењавање на свим изграђеним теренима са претходним хумузирањем. Поред овога у завршеним стамбеним блоковима уређују се слободне површине и граде дечја игралишта са мањим спортским теренима, као простори за одмор.

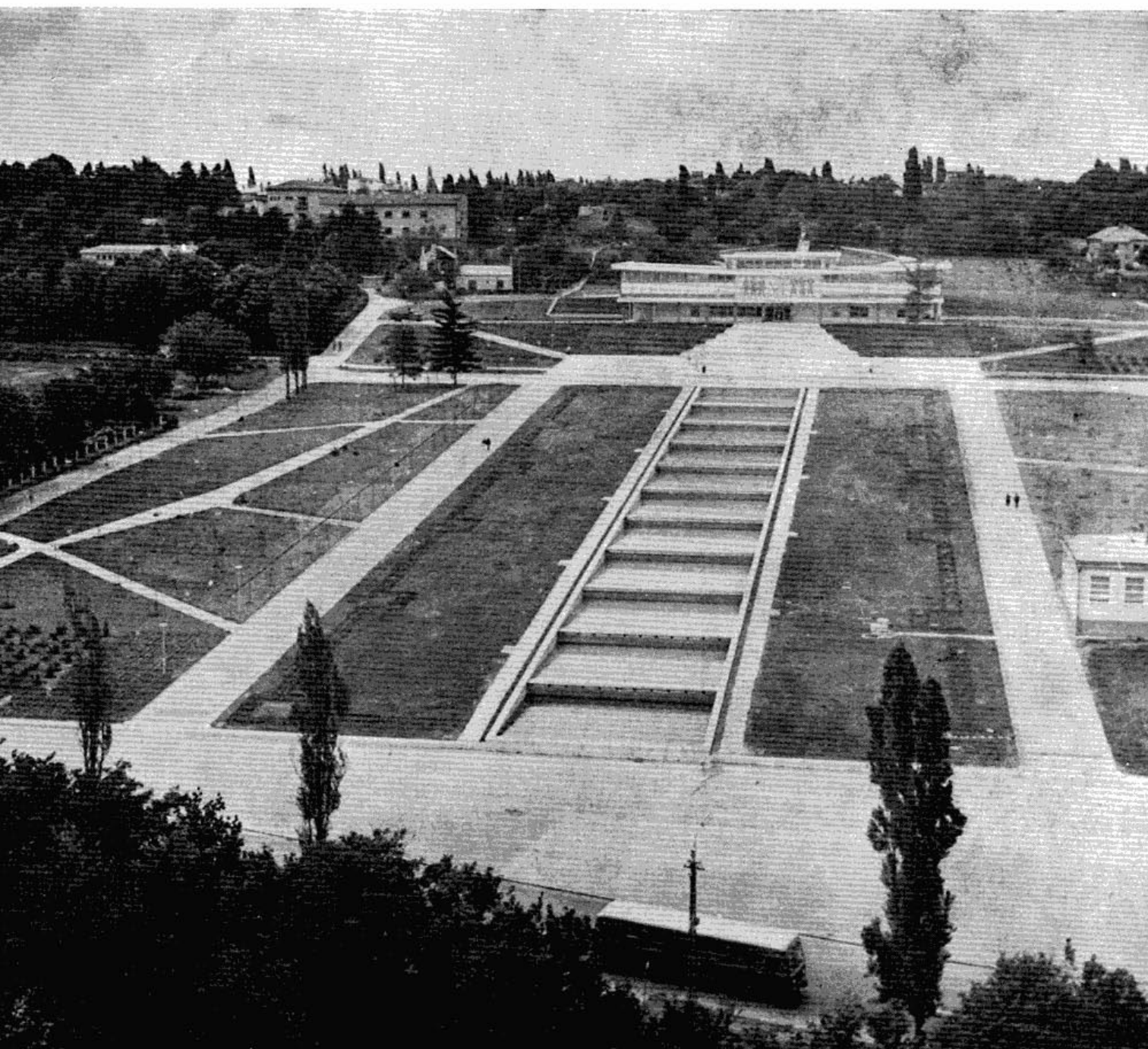
Изграђено је 1.500 m обале. То је највећи део шеталишног кеја од ушћа Дунава и Саве до моста из Бранкове улице, а на делу Дунавца

МУЗЕЈ „25 МАЈ“ У БОТИБЕВОЈ 6.

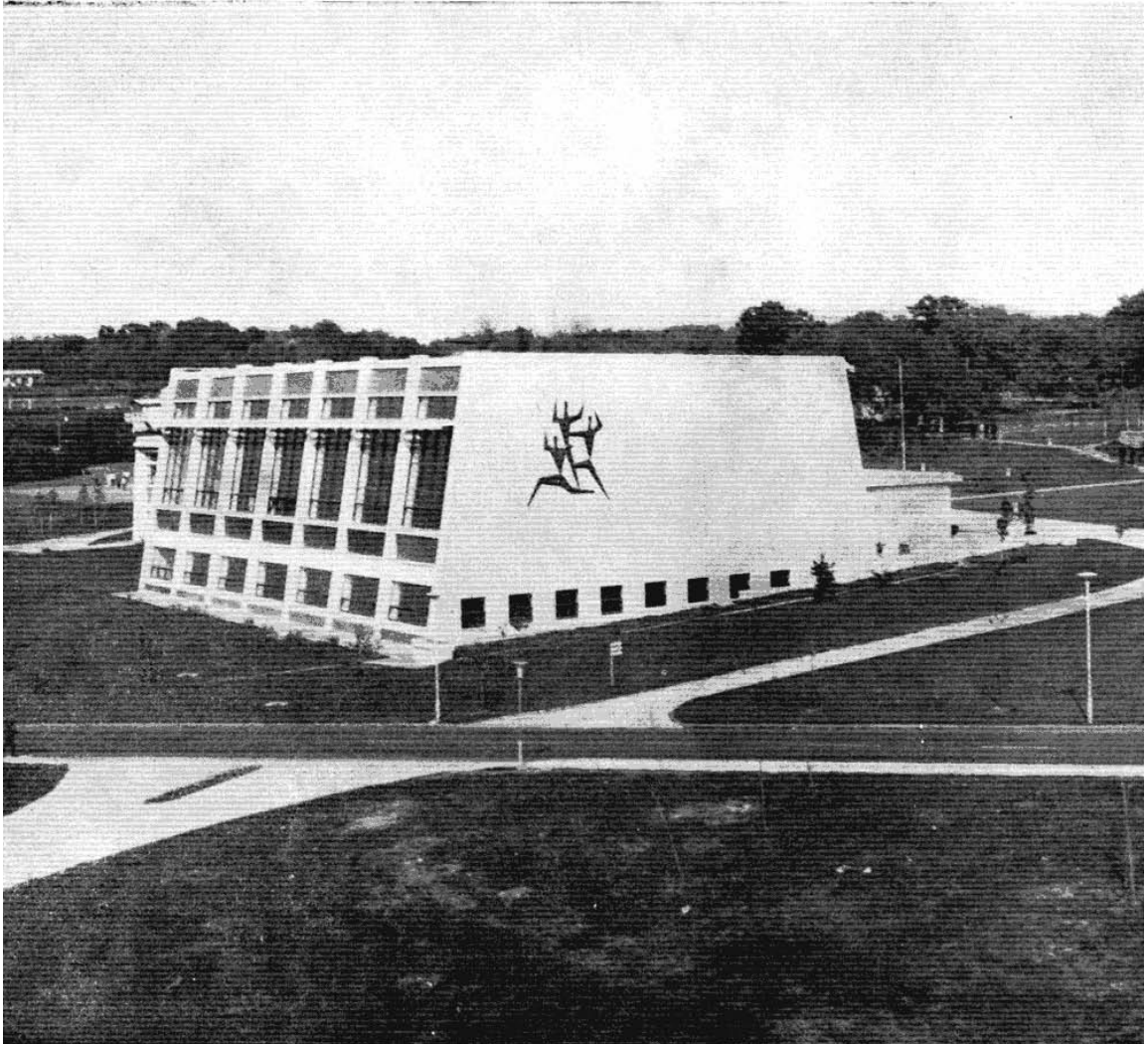
LE MUSÉE „25 MAI“ DANS LA RUE
BOTICEVA 6.

ЈЕДНА ОД НАЈЛЕПШИХ ЈАВНИХ ЗГРАДА
ИЗГРАБЕНИХ ПОСЛЕ РАТА У БЕОГРАДУ,
СВАКАКО ЈЕ ЗГРАДА САВЕЗНОГ ИЗВРШ-
НОГ ВЕЋА.

UN DES PLUS BEAUX ÉDIFICES PUBLI-
QUES CONSTRUITS APRES LA GUERRE
EST CERTAINEMENT L'ÉDIFICE DU
CONSEIL EXECUTIF FÉDÉRAL.

СПОРТСКИ И РЕКРЕАЦИОНИ ЦЕНТАР У
КОШУТЊАКУ.
LE CENTRE DE SPORTS ET LOISIR
A KOSUTNJAK.

испред зграде СИБ-а, на целој дужини, извршено је осигурање доњег дела обале. На овај начин стварају се услови за интензивнији рад на изградњи Београдског језера.

Према регулационом плану Новог Београда има се изградити 15.000 m обалоутврде, од чега 5.500 m чини обалу језера. Обалоутврда ће поред заштите обала од ерозије омогућити и изградњу лепо уређених шеталишта.

Изграђена су 2 изворишта пијаће воде са основном водоводном мрежом у дужини од 32 километра.

Изграђена је канализациона мрежа од 33 km са потребним бројем црпних станица, пре изградње стамбених објеката, како би се омогућило уселење и коришћење изграђених станова. Цео систем отпадних вода преко црпних станица усмерен је на главну црпну станицу код ушћа Саве у Дунав, која је завршена и опремљена за рад у првој фази изградње Новог Београда.

Изграђено је 16 km саобраћајне мреже ради нормалног повезивања Београда и Земунa, повезивања Београда са Загребом и ради омогућавања изградње стамбених блокова на припремљеном терену Новог Београда.

Паралелно са изградњом стамбених и јавних објеката изграђује се и секундарна мрежа саобраћајница. У приобалном појасу изграђен је шетни колски пут, између њега и обалоутврде изграђене су шетне стазе, између којих су засађени дрвореди и ниска вегетација.

Пуштена је у погон трафо-станица „Београд V” трансформације 110/35 KV и више трафо-станица трансформације 35/ 10KV, поред неколико десетина мањих трафо-станица и више десетина километара електричних каблова, чиме је ово подручје обезбеђено електричном енергијом.

Изграђена је и пуштена у рад аутоматска телефонска централа, а кабловска инсталација положена до изграђених објеката.

Подигнута је привремена топлана капацитета 32 милиона K.Cal/h са разводном мрежом, а у изградњи је велика стална топлана која ће подмирити све потребе у топлоти тог новог града за 250.000 становника.

Саграђено је укупно 9.000 станова у вредности од око 30 милијарди динара. Њихова је укупна стамбена површина око 385.000 m². Овде није обрачунато 3.000 станова саграђених у насељу Тошин бунар. Сва ова стамбена насеља имају и пратеће објекте.

Од јавних објеката који су изграђени, поред зграда Савезног извршног већа и зграде Централног комитета СКЈ наводимо: зграду Модерне галерије (вредност 800 милиона динара), 8 школских зграда са по 16 учионица и осталим пратећим просторијама (вредност 8 x 200 милиона динара), три зграде самопослуге, зграду робне куће „Нама”, зграду Скупштине општине Нови Београд (вредност 700 милиона динара), 2 ресторана, зграду поште и низ других већих објеката.

На подручју Новог Београда је до данас насељено преко 50.000 становника.

4. НОВОИЗГРАЂЕНИ САОБРАЋАЈНИ ОБЈЕКТИ

Од изграђених саобраћајних објеката општег значаја у протеклих 20 година наводимо:

Друмски мост на реци Сави у Београду, распона 75,0 + 261,0 + 75,0 ≡ 411,0 метара, тежине 3.890 тона а ширине 18,0 метара. Мост је изграђен 1956. године.

Железничко-друмски мост на реци Дунаву код Београда, распона $5 \times 160,0 + 8 \times 32,0 \equiv 1.056,0$ метара; тежине $8.112 + 670$ тона, ширине $28,0$ метара. У саставу овога моста изграђен је вијадукт од претходно напрегнутог бетона за саобраћај у 2 правца, чија је дужина 2×540 метара. Укупна дужина моста са прилазима са обе стране износи око 5 km. Мост и вијадукт су дефинитивно пуштени у саобраћај 24. X 1964. год., док је на низводној траци саобраћај почео 7. VII 1963. год. Карактеристично је да саобраћај није прекидан током целе изградње челичне конструкције.

Аеродром „Београд” у Сурчину, који је повећао улогу Београда у ваздушном саобраћају.

У току је изградња пристаништа на Дунаву са слободном царинском зоном, чиме ће се увећати значај Београда у речном саобраћају.

5. КОМУНАЛНИ И ДРУГИ ОБЈЕКТИ

Водовод

До 1892. године Београд се снабдевао водом из јавних чесама, до којих је вода довођена из природних извора који су се налазили у непосредној близини града. Од 1892. године почиње да ради водовод јер су тада постављене црпне инсталације на ископаним бунарима у подножју села Жаркова. У табели број 6 дати су подаци из којих се види стање снабдевања града водом, до рата и после рата, а и обим изградње водоводне мреже у наведеним временским периодима.

Таблица бр. 6

Врста података	Г о д и н а				
	1892.	1914.	1945.	1959.	1962.
1. Број становника	55.000	80.000	330.000	570.000	625.000
2. Годишња производња воде у 1.000 m^3	1.022	3.300	21.317	46.899	62.228
3. Просечна дневна производња у m^3	2.800	9.000	58.405	128.200	167.750
4. Дневна просечна потрошња у л/сек.	32,5	104	676	1.485	1.950
5. Просечна специфична потрошња л/стан/дан	56	113	177	225	257
6. Дужина водоводне мреже у km	55	75	401	639	752
7. Број кућних прикључака — спојева	154	4.000	16.444	27.390	32.168
8. Инсталисана снага у HP	150	450	5.052	—	12.542

Из таблице бр. 6 може се закључити да се број становника повећао 13 пута, годишња и дневна производња 60 пута, просечна специфична потрошња 4,6 пута а дужина водоводне мреже 13,7 пута.

Капацитет београдског водовода је 1944. године износио само 500 l/сек., а данас износи 2.600 литара у секунди, што значи да је капацитет водовода повећан за 520% у односу на 1944. годину.

Канализација

У 1945. години дужина колектора износила је 42 km а 1963. године 51 km. Дужина канализационе мреже повећала се од 266 km у 1944. години на 409 km (до 1. IX 1964. године).

Изградња улица и тргова

За протеклих 20 година изграђено је и реконструисано 329 улица у укупној дужини од 152 km.

У овом периоду, поред осталог, изграђени су и реконструисани следећи тргови и улице: Теразије, Трг Републике, Трг Маркса и Енгелса, Улица маршала Тита, 29. новембра, Кнез-Михаилова, део Булевар револуције, Милоша Великог улица и друге.

Градско зеленило

Године 1945. на ужем подручју града, под зеленим површинама било је 871,9 хектара земљишта, а 1964. године 2.604 хектара. Године 1945. у Београду је било 26,4 м² зелених површина по становнику, док се 1964. године овај просек повећао на 42,2 м².

Фискултурни објекти

У послератном периоду подигнуто је 49 школских физкултурних сала и 68 физкултурних терена. Од већих физкултурних објеката, који су изграђени после рата наводимо: стадион ЈНА, стадион „Ташмајдан“ са пливачким базеном, Омладински стадион на Карабурми, Спортски центар у Кошутњаку, спортске објекте у Пионирском граду и др. Делимично је завршен и стадион „Црвена звезда“.

Објекти болничких и здравствених установа

У протеклих 20 година изграђене су у Београду, између осталог, следеће болничке установе: Болница за ТБЦ на Бежанијској коси, са 450 постеља, Болница за коштаноглобну туберкулозу и дечију парализу, са 500 постеља, грудна одељења при градским болницама у Београду и Земуну са 340 постеља. У завршној фази изградње су Гинеколошко-акушерска клиника, са 400 постеља, Психијатријска болница, са 500 постеља и Институт за здравствену заштиту подмлатка у Новом Београду, са око 200 постеља.

Од здравствених установа наводимо: Градски антитуберкулозни диспансер у Земуну, Градски завод за здравствену заштиту, Градски завод за ментално здравље, Центар за здравствену заштиту мајке и деце у Новом Београду, Железнику и Врачару, школске диспанзере на Савском венцу и Чукарици а у завршној фази су домови здравља у општинама Стари град, Вождовац, Крњача и дом на Карабурми.

Крупни индустријски објекти

У послератном периоду изграђена су у Београду следећа већа индустријска предузећа: Фабрика машина „Иво Лола Рибар“, Индустрија пољопривредних машина „Змај“, Индустрија трактора и мотора „ИТМ“, Индустрија сатова „ИНСА“, Индустрија битуменских и синтетичких производа „Грмеч“, Фабрика радио и ТВ апарата „Никола Тесла“, Институт за електронику и телекомуникацију „Михајло Пупин“, Фабрика електронских уређаја „Авала“, Предузеће за изградњу индустријских и енергетских објеката „Термоелектро“, Фабрика лекова „Пролек“, Предузеће за електроиндустрију „Електро-Србија“, Бродоградилниште „Тито“, Фабрика хартије на Ади Хуји, Индустрија кугличних лежаја и низ других.

Већи објекти трговине и угоститељства

Поред изграђеног малопродајног простора за око 67.000 м² од 1944. године до данас, саграђено је и 79 самопослуга са 21.215 м² продајног простора. Овде треба навести 6 нових робних кућа са 14.457 м² простора

и то: Робну кућу „Београд”, „Модну кућу”, „Нови дом”, „Три чекића”, „Косовку” и „Нама” у Новом Београду.

Што се тиче угоститељских и туристичких објеката, после рата било их је свега 1.779. У свим хотелима је тада било само 1.000 лежаја. Послератном изградњом и адаптацијом више угоститељских и хотелских објеката добијено је нових 1.069 постеља. Међу најзначајније објекте ове врсте спадају новоподигнути хотели „Славија” и „Метропол”.

Остали објекти

Уместо да даље набрајамо све веће објекте изграђене у послератном периоду, да бисмо истакли резултате постигнуте од 1944. до 1964. године, навешћемо још само: објекте Београдског сајма, међу којима се својим конструктивним и архитектонским решењем посебно истиче велика хала I; телевизијски торањ на Авали, чија силуета, иако још није готов, позива пролазника да се попне на врх Авале; два велика објекта на раскршћу Милоша Великог и Немањине улице, чије фасаде у камену истичу да се новосаграђено уклопило у постојеће, такође монументално; зграде Хемијског института, Дома синдиката, нове зграде Скупштине града Београда и силосе на Дунаву.

О РАЗВОЈУ ГРАЂЕВИНАРСТВА

Дати слику о развоју грађевинарства у послератном периоду значи говорити о пројектовању и пројектним организацијама, о грађевинској оперативи, о индустријској производњи грађевинских материјала и о грађевинском занатству на подручју града Београда.

1. Пројектовање и пројектне организације

Посматрана у целини, послератна пројектна деланост може се поделити у два периода. Први период, од ослобођења па до 1952. године, време је административног управљања, када су стваране веће пројектне организације и извршена концентрација стручњака разних струка. Други период, од 1952. године па до данас, период је децентрализације, када се ради бољег повезивања инвеститора и пројектаната врши децентрализација већих пројектних организација па ствара број мањих пројектних бироа.

Ради увида у развој пројектне делатности после 1952. године, дајемо у табели број 7, за период 1954—1958. год., број пројектних организација са бројем службеника у тим организацијама.

Таблица бр. 7

Број пројектних организација са бројем службеника

Година	до 5 сл.	5—10 сл.	10—20 сл.	20—50 сл.	50—100 сл.	Преко 100 сл.	Свега
1954.	1	5	13	6	3	6	34
1955.	3	11	14	5	4	4	41
1956.	2	13	15	4	5	7	46
1957.	—	14	18	5	4	6	47
1958.	—	11	19	7	5	4	46

Наведених 46 самосталних пројектних организација представљају 80% од укупног капацитета СР Србије. Поред наведених 46 самосталних

организација, постојало је од 1956. године још 13 пројектних бироа при грађевинским предузећима чији су капацитети знатни.

На основу извршене анализе оваквог стања пројектних организација у оквиру разматрања „Стања грађевинарства Београда и предлога мера за његова усмеравања” у Народном одбору града Београда су донети закључци који су утицали да се донесу прописи о условима које морају да испуне поједине организације, да би постојале као такве. Ово ће допринети отклањању низа уочених недостатака.

Да треба изменити оно што данас карактерише улогу пројектаната у реализацији грађевинског објекта, показују следеће основне карактеристике.

Пројектант је само произвођач пројектне документације, за унапред уговорену цену са инвеститором. У таквим условима уговарања он је заинтересован за техничку документацију у што краћем року и са што мање трошкова, док рационално пројектовање захтева студију пројекта и израду варијантних решења. Значи, пројектант не мора да буде заинтересован за рационално и економично решење пројектованог објекта.

Пројектант мора да израђује пројектну документацију под изузетно тешким условима. Од њега се захтевају изванредно кратки рокови за израду пројектног елабората, што се негативно одражава на пројектантска решења и пројектну документацију. Квалитет пројекта је слабији. пројекти су непрецизни, без већег дела детаља и увек у закашњењу тако да су често узрок прекида у раду и продужењу рока изградње објекта.

Пројектанту се не обезбеђују комлетне подлоге а често ни јасан и прецизан пројектни задатак. Уз то инвеститор често врши негативан утицај на пројектанта у току пројектовања.

Истицањем наведених карактеристика не умањују се до сада постигнути резултати пројектних организација и пројектаната, по чијим су се пројектима изградиле тако бројни, а и посебно наведени објекти, већ се указује на још веће њихове могућности.

2. Индустрија производње грађевинских материјала на подручју града Београда

Повећани обим изградње захтевао је све бржу и рационалнију изградњу, уз примену практичних и квалитетних материјала. Трошкови изградње су постали веома значајан фактор у развоју привреде и инвестиционој политици, па је било неопходно приступити унапређењу индустрије грађевинског материјала. Требало је отклонити дефицитарност у неким грађевинским материјалима и обезбедити производњу нових и савремених материјала.

Анализом извршеном у 1958. години утврђен је дотадањи развој индустријске производње грађевинских материјала. Набено је да стварни капацитети грађевинског материјала за зидање, на подручју града Београда, износе: пуне опеке 29,800.000 комада, шупље опеке 42,000.000 комада, шљакоблокова 25,000.000 комада и дурисол-елемената 10,000.000 комада, што укупно износи 106,800.000 комада.

На основу ових података, података о производњи других грађевинских материјала и на основу стварних потреба које произилазе из перспективног плана развоја Београда констатовано је да треба извршити проширење и модернизацију постојеће индустрије грађевинског материјала, а и изградити нове погоне за производњу савремених грађевинских материјала. У вези са овим обављен је низ послова, које овде наводимо.

1. Извршени су реконструкција и проширење „Стандард-бетона”, чиме је повећана производња шљако-блокова од 30.000 на 50.000 тона и елемената од бетона од 15.000 на 25.000 тона. Поред овога постављен је погон за производњу готовог бетона капацитета 115.000 m³ годишње.

2. Набављен је део опреме за фабрику лаког бетона на Новом Београду, чији ће капацитет у првој фази бити 80.000 m³ елемената од бетона (еквивалентно 30.000.000 комада опеке нормалног формата), за потребе стамбене изградње на Новом Београду. Даља набавка и изградња ове фабрике извршиће се из средстава „Импроса”.

3. Изграђена је нова циглана са савременом опремом капацитета 24.000.000 комада шупље опеке нормалног формата у Батајници, за снабдевање Новог Београда и Земунa, и друга на Вишњици као замена за капацитете „Трудбеника” на подручју општине Звездара, који су се угасили.

4. Изграђене су у Земун-Пољу, у оквиру Комбината за производњу грађевинског материјала „Динара”, нове фабрике за производњу печеног гипса (капацитета 24.000 тона), гипсаних плоча (капацитета 100.000 m²) и теранове (капацитета 10.000 тона).

Ове фабрике су снабдеване савременом опремом која обезбеђује уједначен квалитет производа и механизовану производњу.

5. Изграђен је нови погон виназ-плоча (винил-азбестних плоча), у саставу комбината „Грмеча”, које служе као замена паркету за полуптопле и топле подове. Капацитет је 1.500.000 m².

6. Изграђен је нови погон за прераду трске у Крњачи са капацитетом од 2.285.000 m² штукатор-трске и 800.000 m² пресованих плоча од трске.

Поред наведених података дајемо још следеће показатеље који се односе на развој производње грађевинских материјала:

а) У капацитете за производњу грађевинског материјала инвестирано је укупно, у периоду 1957—1963. године, око 7.500 милиона динара.

Ова улагања повећала су обим производње при чему се индекс физичког обима производње кретао од 100 у 1956. до 200 у 1963. години и то:

1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.
100	124	160	174	194	206	210	200

б) Према плану развоја до 1970. године, датом у табели бр. 8, где су унети и подаци за 1956. и 1963. годину, види се како су се кретале и како треба даље да се крећу важније групе производа по обиму производње.

Таблица бр. 8

Ред. бр.	Врста производа	Јед. мере	И н д е к с				
			1956.	1963.	1970.	1963/56.	1970/63.
1.	Опекарски производи	000 к. ЈНФ	67.200	92.513	120.000	141	126
2.	Монтажни елементи од опекарских производа	Број ста-нова	—	—	2.000	—	—
3.	Монтажни елементи на бази лаког и тешког бетона	„	—	—	4.000	—	—
4.	Монтажни елементи на бази дурисола	„	—	—	1.000	—	—
5.	Печени гипс	тона	8	12	24	150	200

Ред. бр.	Врста производа	Јед. мере	1956.	1963.	1970.	И н д е к с 1963/56. 1970/63.	
6.	Гипсане плоче	000 m ²	—	100	150	—	150
7.	Виназ-плоче	000 m ²	—	700	2.000	—	286
8.	Лаки агрегат	000 m ³	—	—	100	—	—
9.	Лаке грађ. плоче	000 m ²	38	150	200	395	133
10.	Мермерне плоче	000 m ²	8	17	100	212	590
11.	Мермерни блокови	m ³	680	1.200	10.000	177	835
12.	Тршчани производи	000 m ²	—	1.200	2.500	—	208
13.	Лаки бетон	m ³	—	—	80.000	—	—
14.	Зидни тапети	000 m ²	—	—	1.000	—	—
15.	Битуменски производи	тона	3.810	9.200	20.000	242	218
16.	Цемент	тона	—	25.000	100.000	—	400

в) Ради поређења производње грађевинских материјала у Београду са производњом у Србији, ужој Србији, АПВ и АПКМ дајемо упоредне податке у таблицама бр. 9, бр. 10, бр. 11 и бр. 12.

Размештај капацитета индустрије грађевинског материјала у процентима од производње за 1962. годину.

Таблица бр. 9

Материјал	Београд	Ужа Србија	Покрајине у Србији	
			АПВ	АПКМ
Цигла	8	32	55	5
Цреп	1	37	54	8
Креч	—	76	7	17
Лаке грађевинске плоче	40	20	10	30
Цемент	—	44	44	12
Шљунак	68	25	5	2
Битуменски производи	100	—	—	—

Преглед стања основних средстава у индустрији грађевинског материјала Србије на дан 1. I 1963. године

Таблица бр. 10

	Набавна	Основна средства у милионима динара		Структура по садашњој вредности
		Годишње	% економ. употреб.	
Србија укупно	54.476	32.868	60	100
Од тога:				
Београд	5.147	3.355	65	10,2
Ужа Србија	17.657	11.005	62	33,5
АПВ	26.748	15.090	56	45,08
АПКМ	4.874	3.418	70	10,5
У томе опрема и транспорт				
Србија укупно	29.959	15.783	53	100
Од тога:				
Београд	2.802	1.640	58	10,4
Ужа Србија	9.599	5.225	54	33,1
АПВ	14.807	7.131	48	45,3
АПКМ	2.751	1.787	65	11,2

Преглед инвестиција у индустрији грађевинског материјала (грана 121) у Србији за период од 1957. до 1963. године у милионима динара

Таблица бр. 11

	Србија укупно	Од тога % учешћа на			
		Београд	ужу Србију	АПВ	АПКМ
Укупне инвестиције	26.728				
	100 %	29,1	29,1	34,3	7,5
<i>По изворима финансирања</i>	8.616	30,0	26,7	40,1	3,2
Сопствена средства	32,2 %				
О И Ф (Општи инвестициони фонд)	9.610	23,3	22,8	40,7	13,2
	32,2 %				
Републички инвестициони фонд	864	—	37,7	22,3	—
	3,3 %				
Локални инвестициони фонд	5.982	45,1	22,6	24,0	8,3
	22,4 %				
Остали извори	2.656	18,1	57,8	23,1	3,0
	9,9 %				
<i>По намени улагања:</i>					
Грађевински објекти	8.418	30,5	29,8	31,4	8,3
	31,4 %				
Опрема	16.127	29,3	29,6	34,1	7,0
	60,4 %				
Остало	2.183	21,8	21,6	49,3	7,3

Усмеравање инвестиција у индустрији грађевинског материјала Србије за период од 1957. до 1963. године

Таблица бр. 12

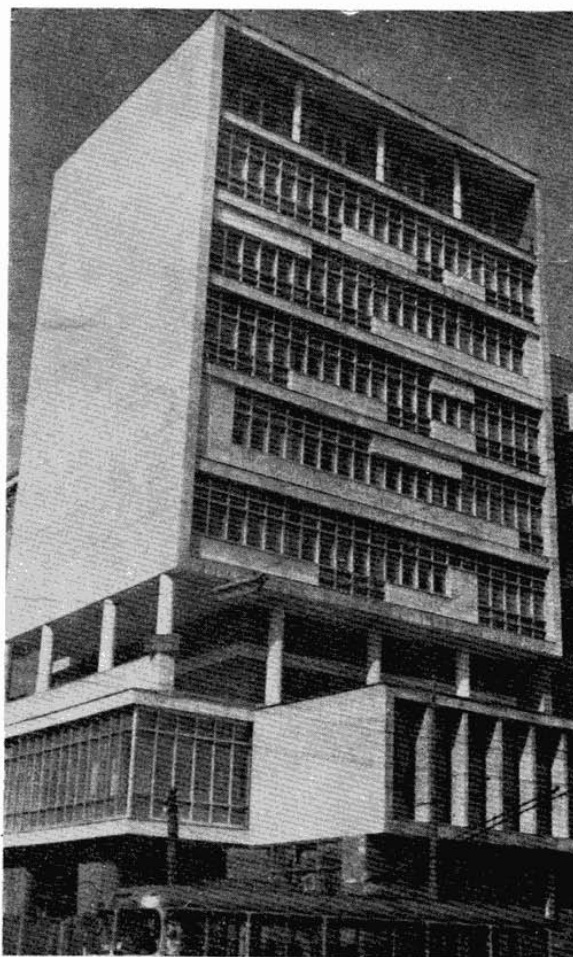
Делатност	Србија укупно	Од тога % учешћа			
		Београд	ужа Србија	АПВ	АПКМ
Србија укупно	26.728	29,1	29,1	34,3	7,5
	100 %				
Од тога:					
Цигла и цреп	12.653	23,6	32,3	35,2	9,0
	43,3 %				
Камен и мермер	1.727	50,9	44,6	—	4,5
	6,4 %				
Префабрикати	6.967	49,7	20,1	23,1	7,1
	26,2 %				
Креч	1.151	—	67,3	—	32,7
	4,3 %				
Гипс	460	100	—	—	—
Цемент	3.770	—	20,4	79,6	—

На основу свега што је изложено о индустрији производње грађевинских материјала може се закључити да је индустрија грађевинског материјала у Србији а посебно индустрија грађевинског материјала на подручју града Београда показала низ позитивних тенденција у повећању производње, порасту опремљености и продуктивности рада, у повећаном улагању и побољшању стања предузећа.

ПОСЛОВНО-СТАМБЕНА ВИШЕ-
СПРАТНИЦА У ЈОВАНОВОЈ
УЛИЦИ.
L'EDIFICE D'AFFAIRES ET
D'HABITATION DE PLUSIEURS
ETAGES DANS LA RUE
JOVANOVA

НОВА ЗГРАДА ПОШТЕ У ВАСИ-
НОЈ УЛИЦИ.
LA NOUVELLE POSTE DANS LA
RUE VASINA.

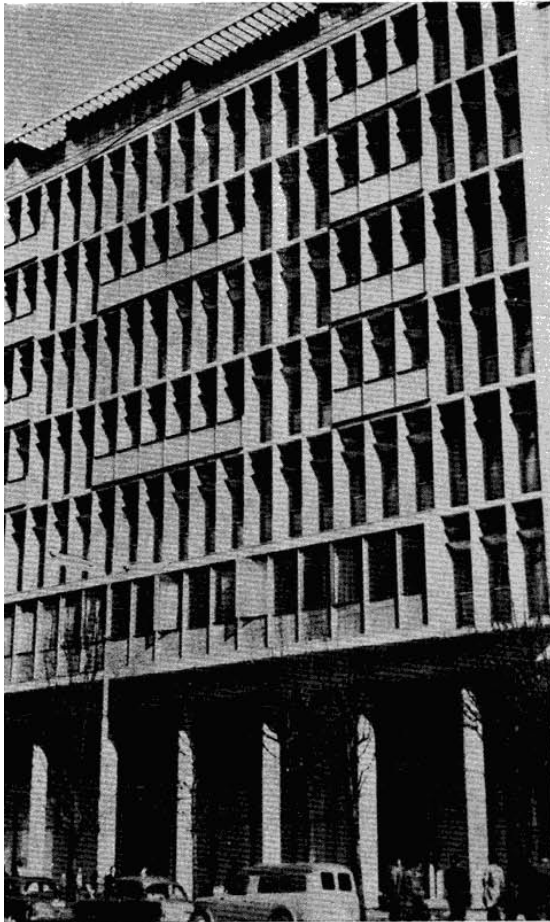

ЈУГОСЛОВЕНСКА ИНВЕСТИЦИО-
НА БАНКА НА ТЕРАЗИЈАМА.

LA BANQUE YOUGOSLAVE
D'INVESTISSEMENTS A TERAZIJE.

ХОТЕЛ „МЕТРОПОЛ“ ЈЕ ПРВИ
ХОТЕЛ ИЗГРАБЕН ПОСЛЕ РАТА У
БЕОГРАДУ.

HOTEL „METROPOL“ EST UN DES
PREMIERS HOTELS CONSTRUITS
APRES LA GUERRE A BEOGRAD.

СВЕТЛА И СЕНЕ БЕЗИСТАНА, ЈЕДИНОГ
МИРНОГ КУТКА У ЦЕНТРУ БЕОГРАДА.

LA LUMIÈRE ET L'OMBRAGE À
BEZISTAN, UN COIN TRANQUILLE DANS
LE CENTRE DE BEOGRAD.

3. Грађевинско занатство

У 1958. години на територији града Београда регистровано је 35 грађевинско-занатских предузећа у ужем смислу речи, са годишњим бруто-продуктом од 7.223.000 динара и 15 предузећа за монтажано-инсталационе радове са годишњим бруто-продуктом од 6.660,390.000 динара.

а) Структура ових предузећа је таква да обухватају ребе само једну делатност већ по две или више делатности, при чему има:

— за браварско-лимарске радове 8 предузећа са укупним бруто продуктом од	7.759,000.000 дин.
— за фасадерско-гипсарске радове 2 предузећа са укупним бруто-продуктом од	885,000.000 дин.
— за стаклорезачку делатност више предузећа и погона са укупним бруто-продуктом од	640,000.000 дин.
— за керамичарско-лећарску делатност 1 предузеће са укупним бруто-продуктом од	179,500.000 дин.
— за каменорезачку делатност 2 предузећа са укупним бруто-продуктом од	210,000.000 дин.
— за молерско-фарбарску делатност 5 предузећа са укупним бруто-продуктом од	329,000.000 дин.
— за паркетарско-терацерску делатност 2 предузећа са укупним бруто-продуктом од	358,500.000 дин.
— 13 грађевинско-занатских предузећа која имају у свом саставу од 2 до 8 делатности по врстама, са укупним бруто-продуктом од око	1.862,000.000 дин.

б) Поред наведених грађевинско-занатских капацитета такви капацитети постоје и у погонима 8 грађевинских предузећа и то:

— код ГП „Рад“ укупни капацитети обухваћених делатности у погонима износе око	230,699.680 дин.
— код ГП „Трудбеник“ укупни капацитети обухваћених делатности у погонима износе око	54,000.000 дин.
— код ГП „Комграп“ укупни капацитети обухваћених делатности износе око	68,000.000 дин.
— код ГП „Напред“ укупни капацитети обухваћених делатности износе око	16,500.000 дин.
— код ГП „Тунелоградња“ укупни капацитети обухваћених делатности износе око	105,000.000 дин.
— код ГП „Жеграп 8“ укупни капацитети обухваћених делатности износе око	14,000.000 дин.
— код ГП „7. јули“ укупни капацитети обухваћених делатности износе око	97,781.458 дин.
— код ГП „Дрина“ укупни капацитети обухваћених делатности су око	82,000.000 дин.

Наведени износи под б) негде незнатно а негде знатно повећавају износе показане под а) за поједину врсту делатности али те детаље не приказујемо.

в) Монтажно-инсталатерске оперативе за поједине врсте делатности располажу:

— за електро-инсталације са укупним капацитетом од око	2.388,444.000 дин.
— за водовод и канализацију са укупним капацитетом од око	1.993,900.000 дин.
— за централно грејање са укупним капацитетом од око	2.047,000.000 дин.

На основу података о расположивим капацитетима за поједине делатности, на основу стварних потреба по перспективном плану развоја

Београда и чињенице да се део расположивих капацитета користи за радове ван Београда, у 1959. години је сагледана потреба ангажовања постојећих капацитета и проширење оних који недостају.

Предузимане су мере, али грађевинско занатство још увек није било у стању да иде укорак са развојем грађевинарства, тако да је стално представљало уско грло у грађењу. Може се са сигурношћу рећи да је карактер извођења занатских и других завршних радова, поред неких других такође важних фактора (несташица материјала и неефикасно финансирање), одиграо значајну улогу у одређивању обима изградње. Иако се у току 1962. године интензивније приступило спровођењу економски оправданих интеграција у друштвеном сектору занатства, ово није могло дати одмах жељени ефекат. Међутим, треба претпоставити као реално да ће кретање у правцу рационализације грађевинарства, а пре свега нови систем у грађењу и измењени услови рада које доноси префабрикација елемената у индустрији грађења, највише допринети да се отклоне садашње слабости у извођењу занатско-грађевинских и осталих завршних радова у грађевинарству, као и да се у потпуности елиминише постојећи несклад између капацитета за извођење радова.

4. Грађевинска оператива

У 1958. години на територији града Београда, према извршеној анализи, било је регистровано укупно 34 грађевинска предузећа, која су ангажована у Београду са 66% капацитета (18.143 милиона динара) у високоградњи, а са 13% (1.610 милиона динара) у нискоградњи, што значи да су београдска предузећа у великом обиму градила и ван Београда.

У погледу механичке опремљености грађевинских предузећа, добијени су приближно следећи коефицијенти: на високоградњи 0,085 а на нискоградњи 0,260, што даје средњи коефицијент опремљености 0,177 ако се не узима у обзир врста радова. Појединачно гледано по предузећима и врстама радова, овај коефицијент се креће од 0,032 до 0,145 за високоградњу и од 0,117 до 0,353 за нискоградњу.

Ради поређења грађевинске оперативе са седиштем у Београду са грађевинском оперативом у ужој Србији, АПВ и АПКМ дајемо податке у таблицама бр. 13, бр. 14 и бр. 15. Ови подаци се односе на сва предузећа, без обзира на њихову намену.

1. Територијални распоред предузећа са подацима о њиховом броју, бруто-продукту, броју запослености и опремљености у 1962. год.

Таблица бр. 13
(у хиљадама динара)

Показатељ	Београд	Ужа Србија	АПВ	АПКМ	Укупно
Број предузећа	19	61	44	10	134
Бруто продукт	83,575.400	40,265.500	23,138.500	10,222.700	157,202.100
Број запослених	41.401	30.819	14.618	7.172	94.010
Опремљеност	32,366.400	11,105.400	6,033.500	3,098.800	52,604.100

2. За „опремљеност“ из таблице број 13, која је означена укупном вредношћу основних средстава даје се структура:

Таблица бр. 14
(у хиљадама динара)

Показатељ	Београд	Ужа Србија	АПВ	АПКМ	Укупно
Грађ. објекти	2,743.800	2,119.400	1,672.100	647.900	8,110.200
Оруђа за рад	28,622.600	8,986.000	4,471.400	2,423.900	44,493.900
Укупно:	32,366.400	11,105.400	6,033.500	3,098.800	52,604.100

3. Процентуална територијална партиципација у укупној маси по сваком показатељу

Таблица бр. 15

Показатељ	Београд	Ужа Србија	АПВ	АПКМ	Укупно
	%	%	%	%	%
Број предузећа	14,2	45,5	32,8	7,5	100
Бруто-продукт	53,2	25,6	14,7	6,5	100
Број запослених	44,0	32,8	15,6	6,6	100
Опремљеност	61,5	21,1	11,5	5,9	100

Да бисмо имали слику о предузећима раздвојеним по намени и при томе упоредну слику грађевинске оперативе у Београду са грађевинском оперативом у ужој Србији, АПВ и АПКМ, дајемо одвојене табеларно сређене податке за *предузећа за високоградњу* (таблице бр. 16, 17 и 18) и за *предузећа за нискоградњу* (таблице бр. 19 до 24).

а) *Предузећа за високоградњу*

Таблица бр. 16
(у хиљадама динара)

Показатељ	Београд	Ужа Србија	АПВ	Космет	Укупно
Број предузећа	11	52	42	9	114
Бруто-продукт	55,165.900	38,041.400	22,156.600	9,745.400	125,109.200
Број запослених	23.318	28.870	13.740	6.388	72.316
Опремљеност	13,841.200	9,753.100	5,548.700	2,479.200	31,622.200

Структура показатеља „опремљеност“

Таблица бр. 17
(у хиљадама динара)

Показатељ	Београд	Ужа Србија	АПВ	Космет	Укупно
	%	%	%	%	%
Грађ. објекти	2,244.900	1,986.300	1,540.000	588.400	6,359.600
Оруђа за рад	11,596.300	7,766.800	4,008.700	1,890.800	25,262.600
Укупно:	13,841.200	9,753.100	5,548.700	2,479.200	31,622.200

Територијално учешће у укупној маси по сваком показатељу посебно код високоградње

Таблица бр. 18

Показатељ	Београд	Ужа Србија	АПВ	Космет	Укупно
	%	%	%	%	%
Број предузећа	9,6	45,6	36,8	7,9	100
Бруто-продукт	44,1	30,4	17,7	7,8	100
Број запослених	32,2	40,0	19,0	8,8	100
Опремљеност	43,8	30,8	17,6	7,8	100
Грађевински објекти	53,3	31,3	24,2	9,2	100
Оруђа за рад	45,9	30,8	15,9	7,4	100

б) Предузећа за нискоградњу

Таблица бр. 19
(у хиљадама динара)

Показатељ	Београд	Ужа Србија	АПВ	Космет	Укупно
Број предузећа	8	9	2	1	20
Бруто-продукт	28,409.500	2,224.100	982.000	477.300	32,092.900
Број запослених	18.083	1.949	878	784	21.694
Опремљеност	18,525.200	1,352.300	484.800	619.600	20,981.900

Од тога грађевинска предузећа

а) За саобраћајнице

Таблица бр. 20
(у хиљадама динара)

Показатељ	Београд	Ужа Србија	АПВ	Космет	Укупно
Број предузећа	4	9	2	1	16
Бруто-продукт	12,317.200	2,224.100	982.000	477.300	16,000.600
Број запослених	8.958	1.949	878	784	12.569
Опремљеност	6,733.300	1,352.300	484.800	619.600	9,190.000

б) За хидроградњу

Таблица бр. 21
(у хиљадама динара)

Показатељ	Београд	Ужа Србија	АПВ	Космет	Укупно
Број предузећа	4	—	—	—	4
Бруто-продукт	16,092.300	—	—	—	16,092.300
Број запослених	9.125	—	—	—	9.125
Опремљеност	11,791.900	—	—	—	11,791.900

Структура показатеља „опремљеност” код предузећа нискоградње види се из следећег прегледа:

а) Грађевински објекти

Таблица бр. 22
(у хиљадама динара)

Врста предузећа	Београд	Ужа Србија	АПВ	Космет	Укупно
За саобраћајнице	671.700	133.100	32.100	86.500	923.400
За хидроградњу	826.200	—	—	—	826.200
Укупно:	1,498.900	133.100	32.100	86.500	1,749.600

б) Оруђа за рад

Таблица бр. 23
(у хиљадама динара)

Врста предузећа	Београд	Ужа Србија	АПВ	Космет	Укупно
За саобраћајнице	6,061.600	1,219.200	452.700	533.100	8,266.600
За хидроградњу	10,964.700	—	—	—	10,964.700
Укупно:	17,026.300	1,219.200	452.700	533.100	19,231.300

Територијално учешће у укупној маси по сваком показатељу нискоградње

Таблица бр. 24
(у хиљадама динара)

Показатељ	Београд %	Ужа Србија %	АПВ %	Космет %	Укупно
Број предузећа	40,0	45,0	10,0	5,0	100
Бруто-продукт	88,5	7,0	3,0	1,5	100
Број запослених	83,3	9,0	4,0	3,7	100
Опремљеност	88,3	6,4	2,3	3,0	100
Грађевински објекти	85,6	7,8	1,8	5,0	100
Оруђа за рад	88,5	6,4	2,4	2,7	100

Из свега што је изнето треба закључити да основну снагу грађевинске оперативе Србије представљају грађевинска предузећа Београда, која су истовремено врло снажне привредне организације, јер располажу са 61,5% укупне вредности основних средстава грађевинске оперативе Србије и са 44% укупног броја запослених, остваривши 53% укупног бруто продукта грађевинске оперативе Србије.

Да бисмо показали како су поједина грађевинска предузећа прерасла у снажне привредне организације, наводимо као пример ГП „Комграп” и ГП „Рад”.

Грађевинско предузеће „Комграп” је најстарије социјалистичко предузеће у СФРЈ. Основано је још 12. IX 1945. године као комунално предузеће са задатком да врши обнову зграда на територији Београда. Група радника, стручњака и службеника почела је рад са врло оскудним средствима. Задатак је био обиман и одговоран, јер је у граду било много оштећених и порушених зграда које је требало оспособити, дајући им ранији или нови изглед. Вршећи мање и веће адаптације и реконструкције, предузеће се развијало тако да се у периоду привредне децентрализације од разних његових погона оформило и осамосталило 12 различитих предузећа. Предузеће „Комграп” после обнове постојећих оштећених зграда, од друге половине 1947. године, прелази на масовну стамбену изградњу укључујући у рад преко 3.000 чланова омладинских радних бригада као и бригаде чланова ССРНЈ. У 1950. години, увођењем радничког самоуправљања а кроз конкурентску борбу за тржиште, предузеће од уже специјалности у области стамбене изградње прераста у предузеће специјализовано за извођење објеката индустријског, јавног, административног, здравственог и спортског карактера. У свом саставу предузеће формира пројектни биро, припаја себи фабрике „Стандард-бетон” и „Дурисал” у Кијеву и све више и више се развија.

Ово се види из података о вредности извршених радова:

У 1945. години вредност извршених радова је	23,827.002 динара
У 1946. „ „ „ „	218,088,252 динара
У 1947. „ „ „ „	358,944.427 динара
У 1958. „ „ „ „	236,669.727 динара
У 1951. „ „ „ „	253,709.123 динара
У 1954. „ „ „ „	1.907,585.848 динара
У 1962. „ „ „ „	око 10.500,000.000 динара
У 1963. „ „ „ „	12.200,000.000 динара

Исти се напрдак види и у порасту стручног кадра:

У 1946. години било је пословођа	6,	инжењера	10	и техничара	6
У 1947. години било је пословођа	5,	инжењера	8	и техничара	4
У 1964. години има пословођа	95,	инжењера	90	и техничара	145

Од великих објеката које је предузеће изградило у Београду наводимо: зграду Извршног већа СРС у Маршала Тита бр. 14, зграду Југословенске инвестиционе банке на Теразијама бр. 7—9, Безистан, зграду Савезне индустријске коморе на Теразијама и робну кућу „Београд”, хотел „Славија” и хотел „Метропол”, стадион „Ташмајдан”, Хемијски институт и велики број школских, здравствених и других административних и јавних зграда.

Треба посебно истаћи бројне стамбене зграде и насеље на Карабурми.

Грађевинско предузеће „Рад” основано је фебруара 1947. године као републички колектив за изградњу индустријских објеката. Отпочело је радове са врло оскудним средствима. У 1948. години припаја му се предузеће „Расина”, у 1951. години још два републичка предузећа „Дело” и „Београд”, а у 1952. године још и предузеће „Буковик”. Оваквом фузијом концентришу се знатна производна средства и стручни кадрови те се предузеће „Рад” оспособљава за изградњу најкрупнијих инвестиционих објеката у читавој земљи.

Развој предузећа „Рад” у периоду од 1953. до 1963. године види се из следећих података:

Година	Обим производње	Запослено особље
1953.	3.410,386.000 дин.	4.108
1955.	8.626,149.000 дин.	5.751
1958.	9.068,661.000 дин.	5.600
1960.	16.000,000.000 дин.	7.500
1962.	18.105,000.000 дин.	8.000
1963.	16.749,000.000 дин.	7.500

Од великих објеката које је предузеће изградило у Београду и ван Београда наводимо: Фабрику машина „Иво-Лола Рибар” у Железнику; индустрију трактора и мотора „ИМТ” на Новом Београду; стадион ЈНА у Београду; фабрику „Рекорд” у Београду, индустрију пољопривредних машина „Змај” у Земуну; фабрику електропорцелана у Аранђеловцу; фабрику шамота у Аранђеловцу; фабрику вагона и металних конструкција „Горша” у Смедеревској Паланци; фабрику „Вискоза” у Лозници; фабрику аутомобила у Крагујевцу; зграду Савезног извршног већа и зграду ЦК СКЈ на Новом Београду и велики број силоса (за 35.000 вагона жита).

Показани резултати грађевинске делатности за протеклих 20 година показују:

- да се Београд интензивно изграђивао као главни град СФРЈ;
- да је неопходно залагање читаве заједнице да би се остварили даљи задаци на изградњи тог лепог, великог града на ушћу Саве и Дунава;
- да је перспектива даљег развоја Београда велика, јер радни људи социјалистичке Југославије воле Београд, град бурне историје, град братства и јединства.

И даље ће ницати у овом граду нове зграде, нови тргови, безброј саобраћајница, јер је то раскрсница националних и међународних путева, јак привредни и културно-административни центар СФРЈ.

Свако ко посети овај лепо град може осетити на извору како се изграђује социјализам и шта се све предузима за лепши живот радног човека у социјалистичком друштву.

Boža FURUNDŽIĆ

LA CONSTRUCTION À BELGRADE
DANS LA PÉRIODE ALLANT DE 1944 À 1964

Dans son article sur la construction à Belgrade de 1944 à 1964, l'auteur donne les résultats réalisés au cours des 20 ans écoulés depuis la Libération. Il expose l'état des choses au début et la nécessité de l'élaboration d'un plan général de reconstruction et de construction de la ville de Belgrade. Il cite ensuite des immeubles les accompagnant, et surtout les agglomérations nouvellement construites. Il énumère les créations les plus importantes d'après guerre, et s'arrête en particulier sur la construction du Nouveau Belgrade.

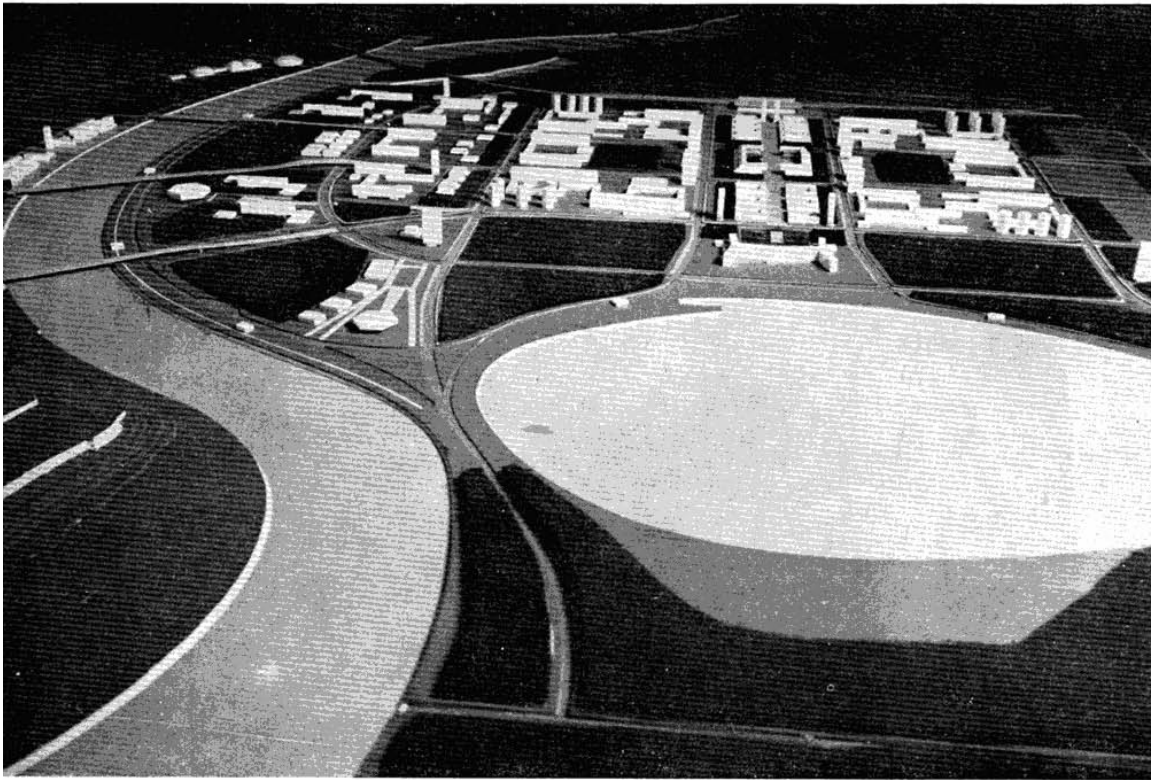
Enfin il parle du développement des équipes d'auteurs de plans et projets et sur la production des éléments sémi-préfabriqués dans la région de Belgrade, sur l'industrie et l'artisanat de la construction.

Les résultats de ces derniers vingt ans de la construction démontrent:

— que Belgrade en tant que capitale de la R. S. F. de Yougoslavie a eu une construction intense et accélérée;

— que la réalisation des tâches de la construction de cette grande et belle ville au confluent de la Sava et du Danube exige l'appui de tout le pays;

— que les perspectives du développement de Belgrade sont grandes, parce que les travailleurs de la Yougoslavie Socialiste aiment Belgrade, ville à l'histoire orageuse, ville de l'égalité et de la fraternité des peuples Yougoslaves.

МАКЕТЕ БУДУЋЕГ ИЗГЛЕДА НОВОГ
БЕОГРАДА СА ВЕШТАЧКИМ ЈЕЗЕРОМ.

LES MAQUETTES DU FUTUR PANORAMA
DU NOVI BEOGRAD AVEC LE LAC
ARTIFICIEL.

